

Г. В. Щербакова, ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Щербакова Г. В.

Проблема формування полікультурної компетентності студентів-медиків у сучасній педагогічній теорії

У статті розглянуто проблему формування полікультурної компетентності студентів-медиків у сучасній педагогічній теорії. Проведений аналіз наукових праць останніх років українських та зарубіжних дослідників, пов'язаних з темою наукового дослідження автора, засвідчив, що, хоча вони і не вирішують комплексної проблеми формування полікультурної компетентності студентів-медиків, проте служать гарним теоретико-методологічним підґрунтям для розробок та впровадження у навчально-виховний процес медичних ВНЗ відповідних педагогічних технологій з урахуванням змін характеру соціальних відносин у сфері професійної діяльності лікаря, які пов'язані з процесами глобалізації сучасної світової спільноти, потреб суспільства у полікультурно компетентнісних фахівцях медичного профілю з метою удосконалення полікультурної підготовки майбутніх лікарів.

Ключові слова: полікультурна компетентність, студенти-медики, педагогічна теорія.

Щербакова А. В.

Проблема формирования поликультурной компетентности студентов-медиков в современной педагогической теории

В статье проанализирована проблема формирования поликультурной компетентности студентов-медиков в современной педагогической теории. Проведенный анализ научных работ последних лет украинских и зарубежных исследователей, связанных с темой научной работы автора, показал, что, хотя они и не решают комплексно проблему формирования поликультурной компетентности студентов-медиков, зато служат прочной теоретико-методологической основой для разработок и внедрения в учебно-воспитательный процесс медицинских вузов соответствующих педагогических технологий с учетом изменений характера социальных отношений в сфере

професійної діяльності врача, зв'язаних з процесами глобалізації мирового соообщества, потребностей общества в поликультурно компетентных специалистах медицинского профиля с целью усовершенствования поликультурной подготовки будущих врачей.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, студенты-медики, педагогическая теория.

У сучасному глобальному світі спостерігаються зміни характеру соціальних відносин у сфері професійної діяльності лікаря, формування нових нормативних і етико-правових положень, гуманізація його практичної діяльності. У цьому зв'язку особливу актуальність набувають проблеми пошуку нової якості професійної підготовки майбутнього медичного працівника в контексті формування його професійної, загальнокультурної й полікультурної компетентності з урахуванням того, що зміст і форми професійної діяльності майбутнього медичного працівника багато в чому визначаються соціально-культурними особливостями народів, що населяють ту або іншу територію, які відрізняються своїми традиціями й звичаями. У цих умовах у професійній діяльності лікаря актуалізуються полікультурні аспекти взаємодії з населенням.

Аналіз теоретичних джерел дозволяє констатувати, що сучасні наукові пошуки українських та зарубіжних педагогів пов'язані з вирішення окремих часткових проблем формування полікультурної компетентності майбутніх лікарів, таких як формування комунікативної та іншомовної компетентності студентів-медиків (Єпіфанцева Г. С., Лісовий М. І., Уваркіна О. В.), визначення психолого-педагогічних та соціально-педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних навчальних закладах інших країн (Порох Д. О., Фоміна Т. К., Шестопалова С. Г.), формування окремих професійно особистісних якостей майбутніх медичних працівників, що забезпечать їх ефективну професійну діяльність в умовах сучасного полікультурного світу (Андрійчук О. Я., Кузнецова І. В., Мазепа Х. П., Тараришкіна М. О., Тимощук І. В.).

Мета статті – проаналізувати проблему формування полікультурної компетентності студентів-медиків у сучасній педагогічній теорії.

Так, у своїй роботі українська вчена Порох Д. О., аналізуючи соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних навчальних закладах України, наголошує на тому, що активізація уваги науковців на проблему адаптації іноземних студентів до навчання в українській вищій школі як соціальному інституті, що передбачає урегулювання й гармонізацію взаємодій особистості з новим природним, культурним, соціальним, навчально-виховним, професійно зорієнтованим середовищем шляхом поступового зменшення ступеня неузгодженості між людиною та зовнішнім оточенням, зумовлена стрімко зростаючим експортом українських освітніх послуг (одним з пріоритетних напрямів міжнародної діяльності українських ВНЗ), інтернаціоналізацією освіти, збільшенням контингенту іноземних студентів у вітчизняних ВНЗ, мобільністю студентів та викладачів, що здійснюється в рамках трансєвропейських освітніх програм, двосторонніх угод між державами про співробітництво в галузі освіти, науки й культури, міжуніверситетських домовленостей про академічний обмін [1, с. 3].

Авторка обґрунтовує зміст адаптації іноземних студентів до навчання у медичному ВНЗ України як процес активного пристосування студентів до умов життя в іншій країні, її традицій, норм суспільної поведінки, нового соціального оточення; навчально-виховного середовища, що включає адекватне ставлення до професії, навчальних норм, оцінок, способів та прийомів самостійної роботи; навчального колективу, його звичаїв та традицій; нових побутових умов у студентському гуртожитку, нових зразків студентської культури, форм використання вільного часу; засвоєння та визнання особистістю цінностей, комунікативних норм і вимог нового соціального середовища [1, с. 12 – 40].

Інтерес для нашої роботи представляє виявлені й обґрунтовані Д. О. Порох соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України, до яких вона відносить такі: реалізація в навчально-виховному процесі особистісно орієнтованих технологій навчання як адаптаційних засобів; організація психолого-педагогічного

супроводу адаптації іноземних студентів; створення полікультурного освітнього простору як особливого соціально-педагогічного середовища, спрямованого на організацію міжкультурного діалогу, формування толерантних відносин [1, с. 201 – 202].

Умови адаптації студентів в освітньому просторі медичного ВНЗ також розкрито у дисертаційному дослідженні С. Г. Шестопалової [2]. Специфіка професійної освіти іноземних студентів-медиків у полікультурному середовищі російського ВНЗ виявляється автором при зіставленні особливостей підготовки російських і іноземних студентів, які визначають педагогічні напрямки формування професійної компетенції, методологічні підходи й освітні технології. Опора на „діалог культур” і етнокультурний компонент виділяється С. Г. Шестопаловою як методичний принцип, що лежить в основі навчання іноземних студентів в умовах нової для них російськомовної культури.

Ми повністю згодні з думкою вченої про те, що вітчизняні студенти, що навчаються в університеті разом з іноземними громадянами, активніше включаються в інтеркультурні соціальні процеси, опановують особливостями міжнаціонального спілкування, здобувають риси національної толерантності [2, с. 13].

Ідея інтеграції вітчизняних медичних шкіл у світовий інтелектуальний простір що, відповідним чином, стимулює розвиток медичної науки й практики в країні, висувається й у дисертаційному дослідженні доктора соціологічних наук Т. К. Фоміної [3].

Систему умов підготовки іноземних фахівців у вітчизняному медичному ВНЗ Т. К. Фоміна розділяє на два блоки – необхідні й достатні. До необхідних умов автор відносить усе, що пов’язане з навчальним процесом, до достатніх – усе, що його супроводжує, але їм не є, тобто середовище неформального спілкування, умови життя й побуту, способи задоволення культурних і інших неосвітніх потреб. Дія необхідних і достатніх умов підготовки іноземних фахівців-медиків у вітчизняному ВНЗ припускає наявність зворотного зв’язку між цими умовами й об’єктом їх впливу. Цей зворотний зв’язок виявляється в

активності, що проявляється студентами, стосовно інтеріоризації професійних ролей. Дослідженнями Т. К. Фоміної доведено, що активність інтеріоризації носить не етнічний або соціальний, а психологічний характер, вона заснована на ієрархії мотивів оволодіння професією лікаря [3, с. 89].

Важливим компонентом полікультурної компетентності студентів-медиків є формування їх комунікативної, у тому числі іншомовної компетентності, яка є об'єктом дослідження ряду українських і зарубіжні дослідників.

Не можна не погодитись з тезою О. В. Уваркіною про те, що прогрес у медичній галузі безпосередньо впливає на професійну підготовку через систему вищої медичної освіти, змінює вимоги до рівня знань, умінь і навичок, їх творчого розвитку, світогляду, до надійності підготовки фахівців [4, с. 12].

Важливим в контексті нашого дослідження є висновок О. В. Уваркіної про те, що комунікативну культуру майбутніх спеціалістів у галузі медицини слід розглядати через такі показники: вміння слухати, наявність соціально-перцептивної, рефлексивної та емпатійної здатності, здатність ясно мислити в умовах стресової ситуації, особиста проникливість, спостережливість, творче натхнення, наполегливість у досягненні мети, націленість на самоосвіту, вміння переконувати, а також органічна міміка, жести, зовнішній вигляд, загальне враження, здатність до взаєморозуміння в різних умовах обміну інформацією. Можна лише додати, що роль взаєморозуміння лікаря й пацієнта у полікультурних умовах спілкування важко переоцінити [4, с. 87].

Ми поділяємо думку М. І. Лісового про те, що лікар має володіти культурою конструктивного діалогу та полілогу, вміти сприймати, відтворювати та готувати наукові фахові тексти, володіти прийомами написання і виголошення публічного виступу, вміти вести, підтримувати ділову розмову [5, с. 15]. Слово медичного працівника є свідченням його милосердя, чуйності, загальної культури й освіченості; воно здатне повернути пацієнтові втрачену гармонію з оточуючим світом.

Дослідження Г. С. Єпіфанцевої показали, що випускники медичних

навчальних закладів слабо володіють іноземною мовою, не здатні використовувати її у професійному спілкуванні, незважаючи на те, що подолання бар'єрів в галузі міжнародних зв'язків, надання вищим навчальним закладам значної автономії із широкими можливостями їх інтеграції в європейський і світовий освітній простір, прагнення підвищити конкурентоспроможність випускників на міжнародному ринку праці загостило інтерес до формування іншомовної комунікативної компетентності студентів-медиків [6].

Ми погоджуємося з висновком Г. С. Спіфанцевої про те, що формування іншомовної комунікативної компетентності студента медичного навчального закладу сприяє конкурентоспроможності майбутнього фахівця, адекватній міжкультурній комунікації у міжособистісному й професійному спілкуванні [6, с. 159].

У рамках теми нашої дисертаційної роботи інтерес представляють ряд досліджень українських і зарубіжних науковців, у яких розкриваються проблеми формування професійно особистісної культури студентів-медиків та формування окремих професійно особистісних якостей майбутніх медичних працівників, що забезпечать їх ефективну професійну діяльність в умовах сучасного полікультурного світу.

Так, у своєму дисертаційному дослідженні І. В. Кузнецова наполягає, що здійснення професійної діяльності вимагає від лікаря, крім спеціальних знань і досвіду, сформованості таких моральних якостей, як душевність і чуйність, уважність і комунікабельність, тактовність і ввічливість, чесність і правдивість, щедрість і великодушність, моральна чистота, взаємодопомога і взаємоповага, терпимість і наполегливість, рішучість і витримка, а також співчуття і співпереживання, тобто емпатія [7, с. 29].

Визначаючи педагогічні умови виховання у студентів-медиків гуманістичних цінностей, І. В. Тимощук обґрунтовує педагогічну модель формування у майбутніх медичних працівників гуманістичних цінностей, що передбачає врахування дії психологічних механізмів розвитку ціннісно-

мотиваційної сфери особистості, забезпечення педагогічних умов, які, враховуючи впливи цих механізмів і соціального оточення, визначають напрям та інтенсивність формування гуманістичних якостей студентів, етапи цього процесу та відповідні їм зміст, форми і методи виховної діяльності [8].

Нашу увагу привертають наступні форми та методи навчання і виховання, запропоновані автором дисертаційного дослідження: моделювання та аналіз ситуацій професійного спілкування; дискусії, спрямовані на корекцію ціннісних орієнтацій та установок студентів; практичні заняття з діагностики гуманістичних якостей особистості; читання і обговорення наукової та науково-популярної літератури з проблем міжособистісного і ділового спілкування; допомога студентам у складанні та реалізації програм морального самовдосконалення; виконання спеціальних завдань під час практики у медичних закладах; тренінгові заняття у групі.

Розв'язанню питань виховання гуманності у студентів-медиків присвячене дисертаційне дослідження О. Я. Андрійчук [9]. На її думку, реалізація формування гуманістичних переконань студентів медичного коледжу передбачає виділення таких основних компонентів у процесі фахової підготовки особистості: формування духовного світу спеціалістів медицини в умовах будівництва державності України; врахування основних засад становлення та професійного розвитку майбутніх медиків, їх світогляду, гуманістичних переконань; постійне збагачення професійних знань, вироблення свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; розвитку позитивних емоцій та громадянської гідності; реалізація завдань гуманістичного спрямування. Ми погоджуємось із дослідником у тому, що професійна підготовка студентів медичного навчального закладу повинна реалізовуватися через якісне формування їх гуманістичного світогляду та громадянського становлення особистості, яке здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності, з урахуванням особливостей інтелектуального розвитку [9, с. 149].

Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному навчальному закладі було проаналізовано у дисертаційному дослідженні

Х. П. Мазепи [10]. Автор вважає, що завданням теперішнього виховного процесу в медичних закладах освіти є посилення акценту на національно-громадянське виховання студентів, підготовку їх до активної творчої участі в розбудові держави, тобто найважливішим завданням стає утвердження в свідомості вихованців ідеї державотворення – української національної ідеї. Особливості виховання сучасного фахівця, на думку Х. П. Мазепи, зумовлені такими чинниками, як зміна ціннісних орієнтацій, виховних ідеалів, перехід до ринкових відносин, необхідність посилення національного виховання в поєднанні з підготовкою до інтеграції України у світовий культурний простір [10, с. 4].

В контексті нашого дослідження інтерес викликає теза Х. П. Мазепи про те, що в історії світової і вітчизняної медичної науки і практики сформувався ідеал медичного працівника як носія специфічних для цієї професії моральних якостей – милосердя, співчуття, емпатії, чуйності, доброчесності, акуратності, терпимості, делікатності, комунікативності, уміння зберігати лікарську таємницю тощо, які знайшли концентроване відображення в клятві Гіппократа, в українських національних традиціях охорони здоров'я, побудованих на спільних для всього людства ідеях правди, добра і краси [10, с. 39].

У дослідженні М. О. Тараришкіної на тему „Формування професійно особистісної культури студентів в освітньому процесі вищої медичної школи” [11], автор наголошує на тому, що рівень розвитку сучасного суспільства висуває високі вимоги до освіти у вищій медичній школі, опираючись на модернізацію професійної освіти, її змістовне й структурне відновлення у культуротворчому аспекті, здійснення якого пов'язане й протікає відповідно до нових вимог економічного розвитку.

Для нашого дослідження важливі виявлені М. О. Тараришкіною оптимальні психолого-педагогічні умови формування професійної й особистісної культури студентів вищої медичної школи: націленість вузівської професійної підготовки на використання потенціалу культури як освітньої цінності у вихованні й розвитку особистості майбутнього лікаря;

демократизація навчально-виховного процесу; побудова змісту вищої професійної освіти на засвоєння студентами культурних цінностей; використання системно-ціннісного підходу в процесі підготовки студентів, що сприяє їхньому професійному й особистісному росту [11, с. 155].

Проведений аналіз наукових праць останніх років українських та зарубіжних дослідників, пов'язаних з темою нашої наукової роботи, засвідчує, що, хоча вони і не вирішують комплексної проблеми формування полікультурної компетентності студентів-медиків, проте служать гарним теоретико-методологічним підґрунтям для розробок та впровадження у навчально-виховний процес медичних ВНЗ відповідних педагогічних технологій з урахуванням змін характеру соціальних відносин у сфері професійної діяльності лікаря, які пов'язані з процесами глобалізації сучасної світової спільноти, потреб суспільства у полікультурно компетентнісних фахівцях медичного профілю з метою удосконалення полікультурної підготовки майбутніх лікарів.

Література

1. Порох Д. О. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних навчальних закладах України: дис... канд. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка / Дар'я Олександрівна Порох / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ. закл. „Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка”. – Луганськ : [б. в.], 2011. – 272 с.

2. Шестопалова С. Г. Условия адаптации студентов в образовательном пространстве российского медицинского вуза : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Светлана Григорьевна Шестопалова; [Место защиты: Рос. акад. образования]. – М., 2009. – 171 с.

3. Фомина Т. К. Иностранные студенты в медицинском вузе России: интериоризация профессиональных ценностей : интериоризация профессиональных ценностей : дис. ... д-ра социол. наук : 14.00.52 / Татьяна Константиновна Фомина. – Волгоград, 2004. – 289 с.

4. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Олена Василівна Уваркіна / Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2003. – 200 с.

5. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Микола Іванович Лісовий / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 196 с.

6. Епифанцева А. С. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности студента медицинского колледжа : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Анна Сергеевна Епифанцева; [Место защиты: Оренбург. гос. пед. ун-т]. – Оренбург, 2010. – 199 с.

7. Кузнецова І. В. Педагогічні умови формування емпатійної культури студентів вищих медичних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ірина Василівна Кузнецова / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 205 с.

8. Тимошук І. В. Педагогічні умови виховання у студентів медичного технікуму гуманістичних цінностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ірина Володимирівна Тимошук / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2004. – 236 с.

9. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. наук: 13.00.01 / Ольга Ярославівна Андрійчук / Волинський ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Луцьк, 2004. – 193 с.

10. Мазепа Х. П. Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Христина Петрівна Мазепа / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 220 с.

11. Тарарышкіна М. А. Формирование профессионально-личностной культуры студентов в образовательном процессе высшей медицинской школы :

дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мария Александровна Тарарышкина. – М., 2007. – 180 с.

Shcherbakova H. V.

Problem of Formation of Polycultural Competence of Medical Students in Modern Pedagogical Theory

The article deals with the analysis of the problem of formation of polycultural competence of medical students in modern pedagogical theory.

The author finds out that modern scientific research of the Ukrainian and foreign scholars is connected with the solution of certain isolated problems of the formation polycultural competence of future doctors such as the formation of their communicative and foreign language competence, determination of social, psychological and pedagogical conditions of adaptation of foreign students to studying in higher medical educational institutions of foreign countries, the formation of certain professional and personal qualities of future medical specialists which will ensure their efficient professional activity in the conditions of modern polycultural world. The author proved that though these works do not solve the complex problem of the formation of polycultural competence of medical students, they still serve a solid basis for the invention and implementation of corresponding pedagogical technologies into the teaching and educational process of medical higher educational establishments taking into account the changes of the character of social relations in the sphere of the professional activity of a doctor connected with the processes of globalization of the world's society, the needs of the community to have polyculturally competent specialists of medical profile with the aim to improve the polycultural training of future doctors.

Key words: polycultural competence, medical students, pedagogical theory.

Відомості про автора

Щербакова Ганна Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Стаття надійшла до редакції 10.12.2013 р.

Прийнято до друку 27. 12. 2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.